

Богдан Володимирович Шабаровський,

Національний університет «Острозька академія»;

 <https://orcid.org/0000-0001-6005-0526>;

e-mail: bohdan.shabarovsky.ibg@gmail.com

СПОСОБИ ПЕРЕВІРКИ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

На основі положень Кримінального процесуального кодексу України, ухваленого 13 квітня 2012 р., та судової практики наведено та проаналізовано способи перевірки речових доказів у кримінальному провадженні.

Ключові слова: доказ, перевірка доказів, речовий доказ, способи перевірки доказів, кримінальний процес.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Кримінальний процесуальний кодекс України, ухвалений 13 квітня 2012 року, зумовив необхідність переосмислення ключових інститутів доказового права, зокрема інституту перевірки доказів. Попри важливість цього компонента доказування перевірка доказів як кримінально-процесуальне явище була та залишається малодослідженою. Перевірка окремих видів доказів, зокрема речових, має певні особливості, що теж ще було окремо не досліджувалося.

Стан дослідження проблеми

Правове регулювання застосування у кримінальному провадженні речових доказів є предметом досліджень багатьох учених. Так, В. В. Вапнярчук розглянув ознаки речових доказів, які відрізняють їх від інших процесуальних джерел. І. О. Крицька у 2017 році захистила дисертацію «Речові докази у кримінальному провадженні», в якій комплексно дослідила сутність речових доказів і процесуальний механізм їх формування, зберігання та використання у кримінальному провадженні. О. Г. Шило у 2013 році підготувала статтю про речові докази як процесуальне джерело доказів, а М. А. Погорельський розглянув проблемні питання доказів у кримінальному провадженні. С. О. Ковальчук дослідив способи збирання речових доказів стороною обвинувачення. Р. М. Шехавцов проаналізував проблеми визначення та використання у кримінальному провадженні речових доказів, що отримують у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Утім, питання перевірки речових доказів, її способів та особливостей досі не стало предметом окремих досліджень.

Мета і завдання дослідження

Мета дослідження – визначити і охарактеризувати способи перевірки речових доказів у кримінальному процесі України. Для досягнення мети були поставлені такі *завдання*:

- проаналізувати положення Кримінального процесуального кодексу України з метою виокремлення способів перевірки речових доказів;
- визначити особливості перевірки речових доказів.

Наукова новизна дослідження

Уперше в межах одного дослідження наведено та проаналізовано всі способи перевірки речових доказів, доступні суб'єктам доказування у кримінальному процесі України.

Виклад основного матеріалу

Відповідно до ч. 1 ст. 98 КПК України «речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення»¹. Як зазначав В. Г. Гончаренко, «майже завжди інформація, яка міститься в речових доказах, вимагає тлумачення, розшифрування, використання в багатьох випадках складних технічних досліджень, відомих нам з криміналістичної техніки» [1, с. 36]. В. В. Вапнярчук вважає, що «речовим доказом є не сама річ, як така, а річ з її певними якостями і зв'язками з доказовими фактами» [2, с. 296].

Під перевіркою доказів мається на увазі діяльність слідчого, прокурора, суду, слідчого судді, підозрюваного, обвинуваченого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їх захисників і законних представників, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника і законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, із з'ясування змісту доказів, їх зіставлення, збирання нових доказів, що здійснюється з метою з'ясування належності, допустимості та достовірності кожного доказу.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : ред. від 11.01.2019.

Відповідно до ч. 2 ст. 100 КПК України речові докази, отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються у протоколі огляду. Тобто першим способом перевірки речового доказу є його зіставлення із протоколом огляду речового доказу та додатками до нього (фото-, відеоматеріалами). Разом із тим, товари та продукція, що піддаються швидкому псуванню, в судовому засіданні не досліджуються безпосередньо, натомість засобами доказування стають похідні докази – протоколи їх огляду із додатками, тобто фото- та відеоматеріалами. Саме так вважає Г. І. Сисоєнко: «Протокол огляду речових доказів, складений під час досудового розслідування, може бути долучений до матеріалів кримінального провадження і досліджений у випадку неможливості тривалого зберігання товарів або продукції, що підлягає швидкому псуванню. Одночасно з протоколом повинні бути досліджені матеріали фотозйомки і відеозапису та інші носії інформації, які відображають речові докази» [3, с. 743].

Другим способом перевірки речового доказу є перевірка дотримання положень КПК України щодо його зберігання. При цьому крім КПК України слід керуватися Постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104 «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України», якою затверджено Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження. Детальні правила зберігання речових доказів створені для того, щоб забезпечувати неможливість їх підміни, збереження від пошкодження, псування, погіршення або втрати властивостей, завдяки яким вони мають доказове значення. Як зазначають Р. І. Балита та М. С. Туркот, «поряд із умовами допустимості речових доказів підлягають виділенню і засоби забезпечення їх допустимості, до яких доцільно віднести: 1) забезпечення схоронності речового доказу; 2) забезпечення відкриття іншій стороні у порядку ст. 290 КПК України» [4, с. 70–71].

Приклади визнання речових доказів недопустимими через порушення правил їх зберігання та пакування знаходимо у судовій практиці. Дніпровський районний суд м. Києва розглядав справу за обвинуваченням у незаконному придбанні, носінні та зберіганні бойових припасів, а саме 30 бойових патронів, за що передбачено кримінальну відповідальність за ч. 1 ст. 263 Кримінального кодексу України. Патрони були вилучені в обвинуваченого під час обшуку. Під час огляду патронів у судовому засіданні суд з'ясував, що вони не були належним чином упаковані відповідно до вимог КПК України та постанови Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104,

тому визнав їх недопустимими доказами¹. Лубенський міськрайонний суд Полтавської області розглядав кримінальне провадження за обвинуваченням у виготовленні фальсифікованих лікарських засобів. Суд під час огляду наданих стороною обвинувачення речових доказів, а саме лікарських засобів, які, за твердженням сторони обвинувачення, є фальсифікованими, виявив порушення правил зберігання речових доказів: «сторона обвинувачення в судовому засіданні надала відкритий, не опечатаний ящик з гофрованого картону, у якому, за твердженням прокурора, містилися предмети злочину – фальсифіковані лікарські засоби». Суд визнав ці речові докази недопустимими².

Перевірці речових доказів під час судового розгляду присвячена ст. 357 КПК України («Дослідження речових доказів»). У ній закріплені такі способи перевірки речових доказів:

- огляд судом;
- ознайомлення учасників судового провадження, а за необхідності – також інших учасників кримінального провадження;
- акцентування уваги суду на тих чи інших обставинах, пов'язаних з річчю та її оглядом, що здійснюється особами, яким подані для огляду речові докази;

- постановка запитань щодо речових доказів свідкам, експертам, спеціалістам, які оглядали річ, та відповіді на них. Убачається, що такі запитання можуть ставити всі учасники судового провадження.

У ч. 2 ст. 357 КПК України передбачено, що огляд речових доказів, які неможливо доставити на судове засідання, за необхідності проводиться за їх місцезнаходженням. Так, Прилуцький міськрайонний суд Чернігівської області розглядав кримінальне провадження за обвинуваченням у здійсненні операцій по прийому брухту кольорового металу з метою отримання прибутку особою, яка не є суб'єктом господарської діяльності та не має дозволу на здійснення операцій із металобрухтом, за що передбачено кримінальну відповідальність за ч. 1 ст. 213 КК України. Обвинувачений стверджував, що він справді купував певні речі, але не як металобрухт, а як товари, які мав намір використати у своєму господарстві. Суд відповідно до ч. 2 ст. 357 КПК України оглянув речові докази, а саме вилучені з домогосподарства обвинуваченого металеві вироби, за місцем їх зберігання. «За

¹ Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 4 квіт. 2018 р., справа № 755/9148/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74155007>.

² Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської обл. від 21 лют. 2018 р., справа № 539/1590/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72368054>.

результатами їх детального огляду учасниками судового провадження було констатовано наявність на них механічних пошкоджень, суттєвої деформації, слідів значної корозії, більшість з них об'єктивно втратили функціональну та експлуатаційну цінність внаслідок зносу. Обвинувачений не зміг логічно пояснити можливість подальшого використання оглянутого судом металобрухту, обмежуючись загальними фразами, стверджуючи про його суттєву значимість для нього як для власника». Інший речовий доказ – мідний теплообмінник – був оглянутий під час судового засідання. Суд дійшов висновку, що подальше його використання з огляду на деформацію є малоймовірним. Обвинуваченого було визнано винним¹.

Ще одним способом перевірки речових доказів є їх зіставлення з іншими доказами (показаннями свідків, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, документами, висновками експертів, іншими речовими доказами). Наприклад, Придніпровський районний суд м. Черкаси розглядав справу за обвинуваченням у відкритому викраденні чужого майна, поєднаного з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, вчиненого повторно, за що передбачено кримінальну відповідальність за ч. 2 ст. 186 КК України. Згідно з обвинувальним актом, обвинувачений, знаходячись на перехресті вулиць, наздогнав потерпілу, повалив її на землю і, тримаючи рукою за шию, ривком зірвав з її шиї золотий ланцюжок. У ході перевірки доказів суд у порядку ст. 357 КПК України оглянув ланцюжок як речовий доказ і помітив факт деформації вушка застібки ланцюжка. Потерпіла також раніше дала показання про те, що внаслідок дій підсудного, який зірвав з її шиї цей ланцюжок у той час, коли вона намагалась утримати його, застібка на ланцюжку була деформована. Підкріплення показань потерпілої речовим доказом з-поміж іншого стало підставою для визнання обвинуваченого винним². Інший приклад знаходимо у практиці Слов'янського міськрайонного суду Донецької області. Суд розглядав справу за обвинуваченням службової особи, яка займає відповідальне становище, в одержанні неправомірної вигоди, поєднаної з її вимаганням, за що передбачено кримінальну відповідальність за ч. 3 ст. 368 КК України. Відповідно до обвинувального акта, ОСОБА_7 передав обвинуваченому 20 000 гривень купюрами номіналом 50, 100 та 500 грн. Факт передачі цих коштів

¹ Вирок Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської обл. від 18 жовт. 2018 р., справа № 742/2720/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77242132>.

² Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 4 січ. 2019 р., справа № 711/7955/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79025087>.

був зафіксований у протоколі огляду та вручення грошей, а їх копії долучені як додатки до цього протоколу. Ці кошти в подальшому були вилучені під час обшуку в автомобілі обвинуваченого. Суд з метою перевірки грошових коштів як речових доказів зіставив номінал, номери та серії купюр грошових коштів, вилучених в обвинуваченого в ході проведення обшуку та оглянутих у судовому засіданні, із номіналом, номерами та серіями купюр, копії яких долучені до протоколу огляду та вручення грошей¹.

Висновки

На основі проведеного дослідження можна визначити такі способи перевірки речових доказів у кримінальному процесі України:

1) зіставлення речового доказу з протоколом огляду речового доказу та додатками до нього (фото-, відеоматеріалами);

2) перевірка дотримання положень КПК України та Постанови Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104 «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України», якою затверджено Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження щодо його зберігання, стосовно зберігання речового доказу;

3) огляд речового доказу судом, ознайомлення з речовим доказом учасників судового провадження, за необхідності також інших учасників кримінального провадження, акцентування уваги суду на тих чи інших обставинах, пов'язаних з річчю та її оглядом, що здійснюється особами, яким подані для огляду речові докази;

4) постановка запитань щодо речових доказів свідкам, експертам, спеціалістам, які оглядали річ, та відповіді на них. Убачається, що такі запитання можуть ставити всі учасники судового провадження;

5) зіставлення речового доказу з іншими доказами.

Список бібліографічних посилань: 1. Гончаренко В. Г. Доказування в кримінальному провадженні : наук.-практ. посіб. Київ : Прецедент, 2014. 42 с. 2. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с. 3. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстиніан, 2012. 1224 с. 4. Доказування у кримінальному провадженні :

¹ Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької обл. від 18 жовт. 2018 р., справа № 243/1476/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77186714>.

навч.-практ. посіб. / О. В. Александров, Р. І. Балига, О. В. Баулін та ін.
Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2017. 346 с.

Надійшла до редколегії 14.05.2019

Shabarovskiy B. V. Methods of Physical Evidence Verification in the Criminal Proceedings of Ukraine

Taking into account the fact that evidence verification remains a poorly researched criminal and procedural phenomenon, and physical evidence is an important mean of establishing the circumstances of criminal proceedings, the purpose of the study was to determine and characterize the methods of verifying physical evidence in the criminal proceedings of Ukraine. To achieve this purpose, the author has set the following tasks: to analyze the provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine in order to identify the methods of verifying physical evidence; to determine the peculiarities of physical evidence verification. As a result of the study, the author, for the first time, has provided all the means of verifying physical evidence available to the subjects of evidence in Ukraine. The Criminal Procedural Code of Ukraine adopted on April 13, 2012, as well as the court practice have been analyzed. The author has determined the following methods of physical evidence verification in the criminal proceedings of Ukraine: comparison of physical evidence with the minutes of examination of physical evidence and its annexes (photo, video materials); verification of compliance with the provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine and the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the Implementation of Certain Provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine" dated from November 19, 2012 No. 1104, which approved the Procedure for the storage of physical evidence by the prosecution, their implementation, technological processing, destruction, implementation of costs related to their storage and transfer, the safe-keeping of temporarily confiscated property during criminal proceedings concerning its storage, with regard to the storage of physical evidence; examination of physical evidence by the court, familiarization with the physical evidence of the participants in the court proceedings and, if necessary, other participants in the criminal proceedings, focusing the attention of the court on those or other circumstances related to the item and its examination, which is carried out by the persons, who are subjects for the examination of physical evidence; putting questions about physical evidence to witnesses, experts, specialists who inspected the item and responding these questions; comparison of physical evidence with other evidence in order to ascertain their admissibility and credibility.

Key words: evidence, evidence verification, physical evidence, methods of evidence verification, criminal proceedings.

